

De broers Betisch en Samuel Wolf Strumwasser

Frankenstraat 200, Maastricht

Over de broers Betisch en Samuel Wolf Strumwasser is mij niet zo heel veel bekend. Voordat ik op hun individuele levens in ga, wil ik daarom kort stil staan bij de groep waartoe zij behoorden: de zgn. Oost-Joden uit Galicië (nu Oost-Polen, of West-Oekraïne) en deels ook uit Russisch-Polen, en Duits-Silezië.

Vorig jaar en dit jaar plaatsden we veel struikelsteentjes voor Joodse slachtoffers uit die groep. Leden van de families Brünn, Frydmann, Kreindler, Ziegenlaub, Schöngross, Pariser, Behretz, Glattstein; Horschowski, Felder, Willner, Kafebaum, Schubert, Kaczor, Krauzmann, Chrzanowski en dus ook de Strumwassers.¹

Bij verschillende leden van deze families zal vandaag en volgende week uitvoerig worden stilgestaan. Over sommigen hebben we vorig jaar bericht, en de drie leden van de familie Krauzmann, die ook vanuit Frankenstraat 200 werden weg gevoerd, komen volgend jaar uitvoerig aan bod.

Leden van de families Krauzmann en Schöngross, en hun partners, kwamen uit Silezië, bakermat van de Pruisische steenkool- en metaalindustrie.

¹ Bronnen per familienaam; krantenadvertenties gevonden via www.delpher.nl. Brünn (Szmul Zafman Brin) en Frydmann of Friedmann: <https://www.joodsmonument.nl/nl/page/418149/gezin-brunn>; www.WieWasWie.nl; *Limburgsch Dagblad* 14-8-1933; *Limburgsch Dagblad* 27-11-1933; *Limburgsch Dagblad* 22-5-1934; *Limburger Koerier*, 31-12-1934; *Limburger Koerier*, 15-11-1938; *Advertentieblad voor Limburg*, 13-12-1944; *De Waarheid*, 12-11-1945; *Nieuw Israëlitisch Weekblad*, 13-5-1955, *Nieuw Israëlitisch Weekblad*, 10-4-1959. Kreindler en Ziegenlaub: <https://www.joodsmonument.nl/nl/page/488278/meier-kreindler-and-his-family>; www.WieWasWie.nl; *Limburger Koerier*, 28-9-1935. Schöngross, Pariser en Behretz: <https://www.joodsmonument.nl/>; www.WieWasWie.nl; <https://www.theo-hespers-stiftung.de/index.php/ct-menu-item-13/theos-mitstreiter/74-max-behretz-1913-1942>; <http://www.blikopdewereld.nl/rechtspraak/98-opmerkelijke-rechtszaken/1105-pascal-f-de-uzimoorden-deel-2.html>; Glattstein: <https://www.joodsmonument.nl/nl/page/130867/isak-glattstein>; *Het Joodsche Weekblad*, 16-5-1941; Marjolein Vlieds, ‘Moses Mechel Horschowski’ (juni 2019); idem, ‘Lea Horschowski-Felder’ (juni 2019); idem, ‘Hersch Horschowski’ (juni 2019), idem, ‘Ester Baranker Willner’ (juni 2019); idem, ‘Abraham Marcus Horschowski’ (juni 2019); Peter Jan Knegtman, ‘Het echtpaar Kafebaum-Schubert: Israel Kafebaum (1896-1942) en Toni Schubert (1899-1942)’ (juni 2019); idem, ‘Het echtpaar Kaczor-Schubert: Isaak Kaczor (1898-1943) en Scheindel Schubert (1895-1942)’ (juni 2019); Krauzmann en Chrzanowski: <https://www.joodsmonument.nl/nl/page/130982/chana-krauzmann-chrzanowski>; www.WieWasWie.nl.

De families Brünn, Kafebaum en Kaczor kwamen uit Russisch-Polen.

Maar vanuit de grootste groep Oost-Joden die vanuit Maastricht werd weggevoerd, kwam uit Galicie, ten zuiden en ten westen van Lwow.

De broers Strumwasser bijvoorbeeld uit Dolyna, waar ook de Horschowski's vandaan kwamen, vlak bij plaatsen als Stanislawow (Kreindler) en Perehinsko (Glattstein).²

Vlak voor, tijdens en na de Eerste Wereldoorlog trokken de meesten van hen door oorlogsgeweld en vanwege pogroms naar het Roergebied om daar hun geluk te beproeven: Essen, Oberhausen, en vooral Hamborn, nu een deel van Duisburg.

De voortrekkers gaven waarschijnlijk signalen door aan de volgers, waardoor er een ware trek naar Westduitsland op gang kwam. In 1912 als eerste de Horschowski's. Anderen volgden.³

In Hamborn, westelijk van Oberhausen, ontstond een ware kolonie.

Toen August Thyssen daar in 1889 zijn eerst hoogoven- en staalfabriek vestigde was het nog een dorp. Maar hand in hand met de industrie groeide de stad: 30.000 inwoners in 1900, 100.000 in 1910, in 1911 stadsrechten. Tot 1929 bleef het zelfstandig, maar in 1929 werd het een onderdeel van Duisburg.⁴

De eerste Joodse inwoner vestigde zich in 1893, in 1895 waren er 5, in 1902 123, in 1910 351, in 1920 692 en in 1929 838. Een grote Joodse gemeenschap die voor een groot deel uit Oost-Joden bestond. Daarna nam het aantal snel af, zeker nadat Hitler begin 1933 aan de macht kwam.⁵

Reeds in 1932 trokken de families Brünn en Kreindler naar Maastricht. In 1933 gevolgd door de families Schöngross, Horschowski, Kafebaum, en Kaczor. Daarover zal de komende week veel meer worden verteld. In 1935 kwam Isak Glattstein uit Hamborn naar Limburg.

De meeste van deze families voorzagen noodgedwongen, hoewel ze soms andere beroepen hadden gehad, in hun levensonderhoud door de handel in textiel. Of ze onderling een netwerk

² <https://de.wikipedia.org/wiki/Dolyna>; https://de.wikipedia.org/wiki/Bezirk_Dolina.

³ Zie de biografieën geschreven door Marjolein Vlieks en Peter Jan Knegtman, hierboven genoemd.

⁴ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Hamborn>; <https://de.wikipedia.org/wiki/Hamborn>;

https://en.wikipedia.org/wiki/Thyssen_AG

⁵ <http://www.juedische-gemeinden.de/index.php/gemeinden/h-j/832-hamborn-nordrhein-westfalen>.

vormden dat elkaar hielp weten we in de meeste gevallen niet. Binnen de families uiteraard wel, maar daarbuiten is dit niet bekend, hoewel het aannemelijk is.

Ook de broers Strumwasser handelden in textiel. Zij kwamen, heel bijzonder, pas in 1938 vanuit Düsseldorf naar Limburg. In maart 1938 vestigden zij zich in Susteren, en in april 1941 in Maastricht, op de Wilhelminasingel 31b, waar ook Meier Kreindler uit Galicië woonde.⁶

De oudste broer, Samuel Wolf, werd op 15 juni 1892 geboren, en Berisch vier jaar later op 21 september 1896, beiden in Dolyna, ten zuiden van Lwow, een plaats waar ongeveer tien jaar later ook de broers Hersch en Moses Mechel Horschowski geboren werden.

Wanneer zij naar Düsseldorf trokken weten we niet, maar wel dat Berisch, of Bernard, daar in 1933 koopman was aan de Kölner Strasse 8, toen hij failliet ging.⁷

Toen ze zich in Nederland vestigden stonden ze beiden als kooplieden in textielgoederen geregistreerd.

Op 22 augustus 1941 verhuisden ze in Maastricht van de Wilhelminasingel naar Frankenstraat 200, waar we nu staan. Elk van de broers had een eigen kamer. In dat huis woonde ook de familie Krauzmann in drie kamers. Hen zullen we volgend jaar gedenken.

Op maandagochtend 24 augustus 1942 kwamen rechercheurs van de Maastrichtse gemeentepolitie aan de deur met een oproep om zich de volgende dag vanaf 16:00 te melden bij de school aan de Professor Pieter Willemstraat. In de toelichting stond dat zij in kamp Westerbork een geneeskundige keuring zouden ondergaan, om vervolgens in Duitsland onder politietoezicht werkzaamheden te verrichten. Nadat zij zich 25 augustus gemeld hadden werd de woning verzegeld en de inboedel naar Duitsland afgevoerd.⁸

⁶ Over de broers Strumwasser, zie: <https://www.joodsmonument.nl/nl/page/48014/frankenstraat-200-maastricht>; persoonskaarten, afdeling Burgerzaken Gemeente Maastricht (vanaf 1938), met dank aan Maurice Gordijn, Rob Starren en Hans Hendrix van de gemeente; Politiedossiers Maastricht, met dank aan Eric van Rijsselt; CBG: [www.WieWasWie.nl](http://members.home.nl/w.brasse/jodasit/jodasit-0022.htm); <http://members.home.nl/w.brasse/jodasit/jodasit-0022.htm>; <https://gw.geneanet.org/brassel limburg?lang=en&n=strumwasser&oc=0&p=samuel+wolf>;

⁷ Das Konkursverfahren über das Vermögen des Kaufmanns Bernhard Strumwasser in Düsseldorf, Kölner Straße 8, ist nach Schlußterminabhaltung aufgehoben worden. (Deutsche Reichsanzeiger 28 April 1933). <https://digi.bib.uni-mannheim.de/periodika/reichsanzeiger/ocr/film/tesseract-4.0.0-alpha.20170801/002-8443/0465.hocr>.

⁸ Politiedossiers Maastricht, met dank aan Eric van Rijsselt.

Vermoedelijk zijn beide broers in Silezië in de mijnen of de industrie tewerk gesteld, want Samuel Wolf stierf 30 september 1943 in Königshütte, nu Chorzow, het centrum van de Silezische ijzerindustrie. Zijn broer Berisch werd (pas) het jaar daarop, op 31 juli 1944, in Auschwitz vermoord.⁹

Beide broers symboliseren zo de diepe tragedie van de Oost-Joden die voor pogroms en oorlogsgeweld uit Galicië en Polen naar het westen gevlucht waren, om vervolgens 20-30 jaar later in diezelfde streken alsnog vermoord te worden.

Ernst Homburg, juni 2019

⁹ <https://sites.google.com/site/oorlogsvermisten/swaab>.